
Катерина Гончаренко

ГОНЧАРЕНКО Катерина Сергіївна – аспірантка кафедри філософії Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (м. Київ). Сфера наукових інтересів – історія сучасної світової філософії.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗУМІННЯ ФЕНОМЕНУ «CON-SERT» В ПОСТМОДЕРНІСТСЬКІЙ ТРАДИЦІЇ Ж. ДЕЛЬОЗА

У статті досліджуються сутнісні особливості поняття «con-sert» в постмодерністській традиції Ж. Дельоза. Питання дослідження концептів у сучасному нестабільному світі є актуальною проблемою, оскільки, дереалізація сучасного буття людини, продукується трансформацією особистісного смислу – та концептотворення в площину постмодерної симуляційної дійсності, що вимагає виявлення та «в-становлення» нових перспектив у розумінні концепту.

Ключові слова: *концепт, постмодерн, децентрація, множинність, плюралізм, становлення.*

У наявному філософському дискурсі відбувається перехід від раціонального суб'єкта до первісних дотеоретичних очевидностей людського досвіду. Множинність смислових царин досвіду та поліцентричність співвідношень концептуальних підходів зосереджує суттєві потенції не лише для нарощування нових смислів, але й містить у собі загрозу ентропійних проявів, позаяк акумулює в своїх граничних можливостях «негативні» потуги модифікації концептів. Проблематичність дослідження концептів у постсучасному контексті потребує значних змін у проблемному полі трансформаційних процесів. Опозиційність, що існує в межах постмодерністського дискурсу (суб'єктивність – асуб'єктивність, смисл – симулякр, темпоральність – дегуманізація часу, текстуальність – інтертекстуальність), розкриває простір постмодерну в модусі іронічно-ігрової та симуляційної настанови відзначеної ситуацією надзвичайної складності конститування та в-становлення концептів, що певною мірою є детермінованим негативним образом людини, згідно з яким вона є: фрагментарною, розірваною та зведеною до набору носія мовних актів, бажань, спокус. Тому на тлі загрозових тенденцій загаль-

© К. С. Гончаренко, 2013

ного ціннісного вакууму культури постмодерну домінують негативні думки та прояви безпосереднього тлумачення та загального становлення концептів. Трансформація ж особистісного смислу – та концептотворення в площину симуляційної дійсності засвідчує нагальну потребу позитивно ствердної концептотворчої спроможності, що здатна репрезентуватися у ресурсі нового бачення концептуалізованості та встановлення діалогічності навіть за умов «не-алібі» в бутті.

Той підхід до постмодерної ситуації, що існує на сьогоднішній день, у контексті філософсько-теоретичних, літературно-художніх та життєво-практичних репрезентацій виражає, здебільшого, гіпертрофовану форму уявлення про становлення концептів, як таких, що є відірваними від якогось «першопочатку» та певного джерела в історико-філософській тягlostі. Це є наслідком нерозуміння, в першу чергу, тонкостей самого історико-філософського періоду, яким і постає постмодерн: «постмодерн» набув форми ярлика, який намагаються начіпити на будь-що, бажано негативно забарвлене; «постмодерн» постав в якості дискредитованого поняття справжній сенс якого вислизає та зникає за безкінечними інтерпретаціями. Панічний страх постмодерну задратований «чорним», в дечому нагадує «провидицю Кассандру», і водночас, так як існує інша межа крайнощів – тотальне захоплення постмодерном, де все сприймається через рожеві окуляри, це нагадує «піднесеного Панглоса». Це все ознака того, що збочені інтерпретації здатні до породження химер і створення монстрів типу постмодерну, що має голову дракона, хвіст лева, а тіло козла. По друге, це пов'язано з нерозумінням та невірним тлумаченням самого поняття концепту, що також уможливлене та підкріплене абстрагованістю та віддаленістю від розмаїття можливостей, які пропонує постсучасність, та певна зосередженість на попередніх традиційних уявленнях з їх репресивністю, подальшою інституалізацією, та з власною «замкненістю» на несприйнятті чогось нового.

Відстежується зміщення акцентів у площину невинуватості постмодерну поряд з «з-ідеалізованими» формами історико-культурної процесуальності модерну, як «справжнього» конституювання життєвого континууму філософської подієвості, що може скласти вагомий фундамент поряд з безгрунтовною та беззмістовною постмодерною філософською парадигмою.

Розмаїття постмодерної культури та горизонту філософського поля переосмислює тематизаційну потребу вкоріненості «у бутті» дійсно припускає і уможливує певну «відірваність». Однак це постає лише в якості привнесення чогось нового, створення нових можливостей подальшого розгортання філософської думки, що може відповідати за-

питам сучасності та згідно з ними відповідати на питання, та проблеми, виходячи з контексту безкінечної гри зі смисловою конституцією рівнозначності смислів. Як вірно помічає В. Новіков; «... концепцій постмодернізму, по-видимому, стільки же, скільки маєється університетов, а, может быть, и стільки, скільки там работает профессоров» [1, с.8].

Виникнення та становлення самого терміну «концепт» відбувається в ще епоху Середньовіччя. Ця особливість надає даному терміну відповідного забарвлення. Концепт (conceptus – зібрання, сприйняття), як акт «схоплення» смислу речей в єдності мовного висловлювання чи утворення конкретного цілого та застосування його в якості сингулярності (певної конкретної одиничності), що має вияв через власну неповторність та унікальність; концепт, як деяке внутрішнє осягнення речі розумом і вираження його через знак, через єдність ідеального і матеріально-феноменального; вбачання в концепті деяке мислиме суще, що найбільш чітко та точно характеризує сутність речі. Новочасна філософська традиція «концепт» повністю замінює на «поняття», як найбільш адекватне осягнення істинності речей і тому «концепт» утрачає будь-який сенс.

Можна провести паралель між середньовічним і постмодерністським розумінням концепту. Головні моменти, які є дотичними у розумінні концепту цих двох епох: зверненість до ідеї творчості, яка завжди одинична, тому концепт виявляється як власне філософське творіння і завжди є чимось одиничним та до ідеї мови, що представлена у вигляді «стійкого згустку смислу», який здатен до потенційного, постійного розгортання. С. Зенкін дає наступну характеристику терміну – «con-cept»: буквально цей термін можна перекласти як «поняття» і це мало б логічний вигляд, адже філософія – наука про поняття. Однак перекладач звертає увагу на те, що: 1) гра семантико-фонетичних відповідностей змушує схилитися до «неперекладного» варіанту «концепт»; 2) екстенціонал (логічне навантаження) терміну «концепт» відрізняється від простого терміну «поняття» («у науки немає концептів» далеко не тотожно «у науки немає понять»). «Концепт – это очень специфический вид понятий, присущий только философии, а для других сфер мысли есть другие французские термины, которыми и пользуются авторы книги – notion, idee...» [2, с.261]; 3) глибинний смисл-інтенціонал – «поняття» – виражає, в першу чергу, процес розуміння («понимание»), а вже потім його результат.

Концепт – це фрагментарне ціле. Він має безкінечне число складових, що помножуються через нові точки зору: містити всі складові одночасно концепт не може оскільки це пряме обмеження того поля, з якого висновуються концептуальні складові. Так як кожен концепт пов'язаний з окремою, конкретною проблемою, то горизонтом концеп-

ту постають всі можливі шляхи розв'язання тієї чи іншої проблеми. Багатоманітність розв'язків проблеми та суміжних меншзначимих проблем породжується багатоманіттям суб'єктивної думки, що поступово рухається в напрямку певної об'єктивної та виведення концепту на рівень універсальності, як останньої сходинки на шляху розвитку концепту.

Важлива особливість розуміння концепту Ж. Дельозом. Мислитель звертає увагу на те, що в філософії концепти утворюються через неправильну постановку питання, або ж хибні відповіді на нього. Кожна проблема має певне поле досвіду, у горизонті якого надаються відповіді, як можливі варіанти розв'язків. Поле досвіду вмонтовано в реально існуючий світ і деякий час ті чи інші розв'язки чи відповіді на проблемне запитання влаштовують запит реальності. Однак, серед такої ідилії виникає дещо «інше», як деяке «налякане обличчя», що роззирається довкола та намагається визирнути за межі наданого поля досвіду та горизонту відповідей. Це «інше», виявляється новою формою актуалізації, це можливість існування «можливого» світу, який між іншим жахає. «Інше» говорить через окремі точки зору мислителів, митців, літераторів: воно мовить з метою віддачі реальності можливому. Так як можливе одразу ж стає реальним, як тільки ми починаємо вести мову про нього (мовлення актуалізує можливе в реальному), то й «інше», що викликає його до життя автоматично стає не чимось далеким, а тут-і-тепер існуючим. Подібне «інше» це дещо на кшталт хайдегеріанського «заклику буття»: заклик буття та потреба в чомусь створюють тандем у вирішенні певної проблеми. «Інший» – це нова позиція на складці концепту: виплеск, що застигаючи в фіксованому варіанті створює вигин, нову відмітку-загинку на тілі концепта.

Виходячи з даної логіки думки є можливість зафіксувати три сталі неподільні складові концепту: можливий світ, як один з варіантів вирішення тієї чи іншої проблеми; мислитель чи то інша індивідуальність, яка бере участь у вирішенні проблеми та долучається до наукової спільноти; мова, як «у-реальнення», введення до сфери реального, актуалізація можливого.

У кожного окремого концепту є власна історія, яка за певних умов не має початку та кінця. Ми не можемо поставити точку відліку, початку розгортання матриці концепту, оскільки проблемне поле окремого концепту тісно переплетене з іншими концептами та їх проблемами. Концепт має свою чітку, вивірену лінію, однак ті окремі частини-шматочки, що з'єднують його з іншими концептами є нестабільними варіаціями, які можна віднести й до інших концептів (встановлення певної фіксованої точки, ще й обтяжене тим, що вони знаходяться на стадії постійного, безперервного становлення). Свою чітку лінію він

викроє з матеріалу власної матричної тканини чим здійснює власне дроблення та в-становлення, як становлення-вмонтування себе в програму, в якій він буде співіснувати з іншими концептами. Єдиний план та площину мають ті концепти, які знаходяться в горизонті одного проблемного поля та допоміжного, суміжного їм перехрестя проблем співіснуючих концептів. Концепт інколи може нагадати жерло згасяючого вулкану, або навіть згасшого, але такого, що наче порохова бочка може вибухнути чи то активуватися в будь-який момент. «Інший», що «підводить погляд» може визирнути за межі поля концепту і тим самим постати умовою-детонатором того тротилового заряду, що безпосередньо є у вже існуючих складових концепту, та ще неактуалізованих можливостях, що маячать перед «іншим». «Інше», це та умова за якої можна перейти в нову площину: побудувати новий виток, новий міст-перехід до чогось абсолютно нового, чому доведеться дати нові пояснення, трактування, що постане в якості нових складових концепту.

Поділ концепту в дечому схожий з поділом клітини або ж з появою та розвитком в організмі людини клітин патогенного характеру. Наприклад, коли в організмі з'являється ракова клітина: ззовні вона нагадує здорову, однак будучи не властивою організму, вона викликає патологію, хворобу. З першого погляду їх не можливо відрізнити, однак вони є різними за своєю консистенцією, тобто внутрішнє наповнення клітини має різний характер. За таким же принципом розвиваються й концепти. Мова, звісно ж не йде про появу нових концептів, як чогось патологічного по відношенню до вже існуючого. Кожен концепт має власну консистенцію та своє внутрішнє наповнення, в яке не може проникнути жоден інший концепт і, що встановлює бар'єр неперехідності. Зовнішня ж консистенція концепту відкрита до співіснування з іншими, завдяки чому й будуються мости-переходи. Внутрішня консистенція концепта цілісна та неподільна, це згущене накопичення його складових, які мають непорушний характер та є фіксовано-усталеним ядром зітканим здавалося б з окремих «персоналій», «особистостей», «думок», «висловлювань», які втратили всі ознаки конкретної належності до когось чи до чогось: це обличчя саме по собі, без рис, кольору очей, чи форми носа, це керролівська посмішка, посмішка не лише без kota, але й без будь-якої належності до когось конкретного.

Концепт – це рух думки на безмежній швидкості; це чисте «сбытие», що охоплює у точці тут-і-тепер безкінечне число різнорідних складових. «Концепт определяется как *неделимость конечного числа разнородных составляющих, пробегаемых некоторой точкой в состоянии абсолютного парения с абсолютной скоростью*» [5, с.27 – 28].

Концепт є точкою, в якій співпадають відносність і абсолютність, що є нероздільними та не лінійно-одночасними інтенсивними потоками-хвилями. Відносність виявляється через фрагментарність концепту, а абсолютність приховується за цілісністю фрагментів. «Он бесконечен в своем парящем полете, то есть в своей скорости, но конечен в том движении, которым описывает очертания своих составляющих» [4, с.28]. Абсолютність – це внутрішнє наповнення концепту, це його онтологічна база самотворення та самопокладання, наділена потенційною здатністю до актуалізації; відносність – це зовнішня тканина концепту, що розростається у реальність своїми клаптями-фрагментами. Конструювання абсолютного та відносного відбувається паралельно, одноментно: він постає сам по собі і виступає своїм же власним об'єктом.

Зовнішня оболонка концепта – це немов рана з рваними краями тіла концепту шматки якої не можливо зібрати в єдність, і в той же час ці шматки не прилягають щільно до інших концептів, вони не з'єднуються на єдиному матричному просторі концепту.

Якщо звернутися до кожного окремого філософа чи мислителя, то можна з упевненістю сказати, що концепти творяться незалежно та самостійно. Мислитель в процесі творення концепту – це адискусивна одиниця. Вважається, що до істини, об'єктивної істини зокрема, можна прийти через дискусію, обговорення. Однак Ж. Дельоз правильно ставить акцент: під час дискусії думки не враховуються, одному мислителю немає жодної справи до поглядів іншого, його не цікавить саме такий розв'язок проблеми. Тому частіше точки зору просто лунають в порожнечу. Іншою стороною дискусій є критичність. Критичність може бути «активною» та «пасивною». Активна критика виникає тоді, коли той чи інший мислитель звертається до попередніх традицій та «вичіпивши» якийсь з концептів, констатує, що в новому середовищі, у сучасній традиції він не зможе прижитися, адже стираються та втрачаються його складові ланки. Вихід – певне переформатування та перетворення складових концепту. Інший же вид критики, пасивна критика, це критика-захист «вимираючого виду-концепту». «Критиковать – значит просто констатировать, что старый концепт, погруженный в новую среду, исчезает, теряет свои составляющие или же приобретает другие, которые его преобразуют. А те, кто занимаются нетворческой критикой, кто ограничивается защитой исчезающего концепта, не умея придать ему сил к возрождению, – для философии такие суть истинное бедствие. Все эти специалисты по дискуссиям и коммуникации движимы обидой. Сталкивая друг с другом пустые общие слова, они говорят лишь сами о себе...» [5, с.36]. Таким чином, філософ, як справжній мислитель будує нові кон-

цепти, або ж віднаходить оптимальні взаємопереходи між концептами та нові варіанти розв'язку-відповіді певної проблеми. А вже історик філософії буде займатися оцінкою історичної новизни концепту та буде досліджувати процес його взаємопереходів з моменту становлення.

«В думці Ж. Дельоза історія філософії не є герменевтичною чи рефлексивною дисципліною; вона являє собою в певній мірі конструктивізм, мистецтво побудови концептів. Конструктивізм доповнює експресіонізм, мистецтвом вираження можливого, яке розуміється як образ реального. Можливе – це щось реальне, якась річ, субстанція, суще, але в відриві від концепту. У такій перспективі історія філософії постає деяким живописом, мистецтвом портрету. Як і в мистецтві портрету, так і в історії філософії важливо досягти подібності, але ця подібність не відтворюється, а створюється – за допомогою нових засобів, відмінних від тих, що вже були в розпорядженні філософії в епоху створення оригіналу». [4, с.222] Таким чином, коли мова заходить про подібність ми повинні пам'ятати, що провідну і першочергову роль тут буде відігравати так зване насилля над автором, адже подібність виявить себе лише при відході і відступі від звичних для історії філософії суджень і тлумачень, а головним критерієм постане не точність чи вірність оригіналу, а істинність співавторства, в силу якої створений образ думки ні в чому не поступиться вихідній думці.

«Постмодернізм следует толковать как *специфическое мировоззрение, получившее распространение в конце XX в., главной отличительной чертой которого является плюрализм, т.е. допущение одновременного сосуществования разнообразных точек зрения*. Именно принцип плюрализма является фундаментальным для осмысления постмодернизма и его реальных импликаций на трансформацию идентичности постмодерного человека. Из идеи всеобщей плюралистичности вытекают такие производные характеристики постмодернистского мировоззрения, как *фрагментарность, децентрация, изменчивость, контекстуальность, неопределенность, ирония, симуляция*» [5, с.202-203]. Постмодерністська традиція Ж. Дельоза як філософський експеримент – це своєрідний згусток енергії, що довго зберігає єдність і цілісність, а коли настає момент розсіювання то ще довго, протягом тривалого часу продовжує випромінюватися в найбільш різноманітних філософських (і не лише) контекстах. І можливо саме тому спроба вибудувати чітку систему: систему концептів, систему історико-філософського ряду, історію змінюючих один одного філософських напрямків – це спроба впустити елемент насилля над матеріалом. Адже досить складно витягнути в одну, чітку лінію всю цю багатоманітність

філософських явищ, складно запропонувати адекватну реальності схеми розвитку, якщо ми знаємо, що вони йшли поштовхами, «викидаючи», відхиляючись в сторону чи повертаючись назад.

Література

1. Новиков В. В поисках определения. Постмодернизм и культура: материалы «круглого стола» / В. Новиков // Вопросы философии. – М. – 1993. – №3. – С. 8 – 15.
2. Зенкин С. Послесловие автора / С. Зенкин // Ж. Делез, Ф. Гваттари. Что такое философия? – М.: Академический проект, 2009. – С. 254 – 261.
3. Ильин И. Постструктурализм: Деконструктивизм: Постмодернизм. – М., 1995. – С. 202. – 203.
4. Фокин С. Ж.Делез и его «метафизические фантазии» на тему «что такое литература?» / С. Фокин // Делез Ж. Критика и клиника. – СПб.: Machina, 2002. – С. 216 – 239.
5. Deleuze G., Guattari F. «Qu'est-ce que la philosophie?» / Deleuze G., Guattari F. – Paris: Les Editions de Minuit, 1991. – 206 p.
6. L. Abecedaire de Gilles Deleuze avec Claire Parnet. – Paris: Klinamen, 1988-89. – P. 20 – 35, 48 – 61.

Гончаренко Е. С.

ОСОБЕННОСТИ ПОНИМАНИЯ ФЕНОМЕНА «CON-CEPT» В ПОСТМОДЕРНИСТСКОЙ ТРАДИЦИИ Ж. ДЕЛЕЗА

В статье исследуются понятия «con-cept» в постмодернистской традиции Ж. Делеза, так как в современном нестабильном мире его интерпретация есть довольно резонансной проблемой. Движущаяся в направлении постмодерной симулятивной действительности, трансформация личного смысло- и концептотворчества, требует внесения новых коррективов в понимание концепта. Множественность смысловых нагромождений опыта и полицентричность соотношений концептуальных подходов сосредотачивает внимание вокруг наращивания новых смыслов и модификаций концептов.

Ключевые слова: *концепт, постмодерн, децентрация, множественность, плюральность, становление.*

Goncharenko K. S.

FEATURES UNDERSTANDING OF THE PHENOMENON OF «CON-CEPT» IN POSTMODERNIST TRADITION G. DELEUZE

The article explores «con-cept» in the postmodern tradition of Gilles Deleuze. Transformation and personal creation of concepts and meanings moving toward postmodern mock reality that requires making new adjustments in understanding the concept. The multiplicity of meaning heaps of experience and polycentric relations conceptual approach focuses around building new meanings and modifications concepts.

Keywords: *concept, postmodern, decenteration, variability, plurality, becoming.*

Надійшла до редакції 17.12.2012 р.